

שיעור ב: עיונים במדרש הלכה (חלק א)

Session #2: Midrash Halakhah (part 1)

(1) דברים יח, א-ח

לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֶׁבֶט לֹוי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁי ה' וְנַחֲלָתוֹ יֹאכְלוּ: וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקָרֵב אָחִיו ה' הוּא נִחַלְתּוֹ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר־לּוֹ: וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זִבְחֵי הַזֶּבַח אֲסֻר־שׁוֹר אֲסֻר־שֶׁה וְנִתֵּן לַכֹּהֵן הַזֶּרֶע וְהַלְחִים וְהַקֶּבֶה: רִאשִׁית דִּגְגָן תִּירֹשׁ וַיִּצְהָרְךָ וּרְאשִׁית גֶּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לּוֹ: כִּי בֹ בָחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שֶׁבֶטֶךָ לַעֲמֹד לְשֹׁרֶת בְּשֵׁם־ה' הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים: וְכִי־בָא הַלְוִי מֵאֶחָד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גֵר שָׁם וּבָא בְּכָל־אֶת נַפְשׁוֹ אֶל־הַמִּקְוֶה אֲשֶׁר־יִבְחַר ה': וְשֹׁרֶת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו כָּכָל־אָחִיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה': חֶלֶק כְּחֶלֶק יֹאכְלוּ לְבַד מִמִּכְרֵיו עַל־הָאֲבוֹת:

(2) משנה כתב יד קאופמן זבחים ב:א

כָּל הַזִּבְחִים שֶׁקֶבֶל דָּמֵן זֶר, אוֹנָן, טְבוּל יוֹם, מְחַסֵּר בְּגָדִים, מְחַסֵּר כְּפוּרִים, וְשֹׁלָא רְחוּץ יָדִים וְרִגְלִים, עָרֵל וְטָמֵא, יוֹשֵׁב, עוֹמֵד כְּלִים עַל גְּבִי כְלִים, עַל גְּבִי בְהֵמָה, עַל גְּבִי רִגְלֵי חִבְרוֹ, פָּסֵל.

(3) מדרש תנאים לדברים פרק יח פסוק ה

לַעֲמֹד לְשֹׁרֶת בְּשֵׁם־ה' מִצּוּה יִכּוֹל אִם שִׁירֵת מִיוֹשֵׁב עֵבֶר עַל הַמִּצְוָה וְיֵהָא כְּשֶׁר ת"ל כָּל אָחִיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה' שְׁנָה עָלָיו הַכְּתוּב לַפְּסוּל:

(4) זבחים כג ע"ב

יוֹשֵׁב. מִנֵּלֵן אָמַר רַבָּא אָמַר רַב נַחֲמָן אָמַר קָרָא לַעֲמֹד לְשֹׁרֶת לַעֲמִידָה בְּחִרְתּוֹ וְלֹא לִישִׁיבָה. תִּנּוּ רַבִּנָּן לַעֲמֹד לְשֹׁרֶת מִצּוּהָ כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר הָעֹמְדִים שְׁנָה עָלָיו הַכְּתוּב לַעֲכָב.

(5) שמות יב, ד

וְאִם־יִמְעַט הַבֵּית מִהֵיזֶה מִשֶּׁה וְלִקַּח הוּא וּשְׁכֵנֹו הֶקְרֵב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסֵת נִפְשֹׁת אִישׁ לְפִי אָבְלוֹ תִּכְסּוּ עַל־הַשֶּׁה:

(6) זבחים כג ע"א

תִּנִּיא בְּמִכְסֵת נִפְשֹׁת מִלְּמַד שְׁאִין הַפֶּסַח נִשְׁחַט אֵלָא לִמְנוּיָו שְׁחִטוֹ שְׁלֹא לִמְנוּיָו יִכּוֹל יֵהָא כְּעוֹבֵר עַל הַמִּצְוָה תִּלְמוּד לומר תְּכֻסּוּ הַכְּתוּב שְׁנָה עָלָיו לַעֲכָב

(7) ויקרא טז, ו

וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פֶּר הַחֲטָאת אֲשֶׁר־לּוֹ וְכִפֹּר בְּעֶדְוֹ וּבְעֶד בֵּיתוֹ:

(8) ספרא אחרי מות פרשה ב

וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פֶּר הַחֲטָאת אֲשֶׁר־לוֹ, שְׁלֹא יִבִּיא מִשְׁל צִיבוּר, יִכּוֹל לֹא יִבִּיא מִשְׁל צִיבוּר שְׁאִין צִיבוּר מִתְּכַפְרִים בּוֹ, אֲבֵל יִבִּיא מִשְׁל אָחִיו הַכֹּהֲנִים שֶׁהִרִי אָחִיו הַכֹּהֲנִים מִתְּכַפְרִים בּוֹ תִּלְמוּד לומר אֲשֶׁר־לוֹ, יִכּוֹל לֹא יִבִּיא וְאִם הִבִּיא כְּשֶׁר תִּלְמוּד לומר שׁוֹב אֲשֶׁר־לוֹ

(9) זבחים ד'ע"ב

אלא אמר קרא זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים היקישן הכתוב לשלמים מה שלמים בין שינוי קודש בין שינוי בעלים בעינן לשמה אף כל בין שינוי קודש בין שינוי בעלים בעינן לשמה. אימא היכא דשחיט להו שלא לשמה ליפסלו.

אמר קרא מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת וגו' האי נדבה נדר הוא [אלא] אם כמה שנדרת עשית יהא נדר ואם לאו יהא נדבה.

(10) תוספות זבחים ד'ע"ב ד"ה אימא

אימא היכא דשחיט שלא לשמן ליפסלו – תימה הא בכל דוכתא **בעינן בקדשים [שינה] לעכב** והכא לא שינה וי"ל דפריך משינוי קודש דאיכא תרי קראי ואמר' לעיל **אם אינו ענין לשינוי קודש תנהו ענין לשינוי בעלים** ופריך דהשתא אימר תרוייהו בשינוי קודש ולעכב

(11) מנחות יט ע"ב

אמר רב **כל מקום שנאמר תורה וחוקה אינו אלא לעכב** קא ס"ד תרתי בעיא כדכתיב זאת חוקת התורה. והרי נזיר דלא כתיבא ביה אלא תורה ואמר רב תנופה בנזיר מעכבא שאני התם כיון דכתיב כן יעשה כמאן דכתיבא בהו חוקה דמי. הרי תודה דלא כתיבא ביה אלא תורה ותנן **ארבעה שבתודה מעכבין זה את זה** שאני תודה דאיתקש לנזיר דכתיב על זבח תודת שלמיו ואמר מר שלמיו לרבות שלמי נזיר. והרי מצורע דלא כתיב ביה אלא תורה ותנן **ארבעה מינין שבמצורע מעכבין זה את זה** שאני התם כיון דכתיב זאת תהיה תורת המצורע כמאן דכתיב ביה חוקה דמי. והרי יוה"כ דלא כתיב ביה אלא חוקה ותנן **שני שעירי יוה"כ מעכבין זה את זה** אלא **או תורה או חוקה**. והרי שאר קרבנות דכתיב בהו תורה ולא מעכבי תורה בעיא חוקה וחוקה לא בעיא תורה. והא תורה וחוקה קא אמר ה"ק אף על גב דכתיב תורה אי כתיבא חוקה אין ואי לא לא. והרי מנחה דכתיב בה חוקה ואמר רב **כל מקום שהחזיר הכתוב בתורת מנחה אינו אלא לעכב** החזיר אין לא החזיר לא.

¹שהחזיר הכתוב – בצו את אהרן מה שכבר אמור בויקרא אינו אלא לעכב. (רש"י שם)

(12) שמות כג, יט

וְאִשִּׁית בְּכֹרֶי אֲדָמָתְךָ תִּבְיָא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לֹא-תִבְשֹׁל גְּדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ:

(13) דברים יב, כג-כה

רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הָדָם כִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא-תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבָּשָׂר:

לֹא תֹאכְלֶנּוּ עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמַּיִם: **לֹא תֹאכְלֶנּוּ** לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי-תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֶיךָ ה':

(14) מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ

לֹא-תִבְשֹׁל. אין לי אלא שהוא אסור בבישול, מנין שהוא אסור באכילה, אמרת קל וחומר, מה הפסח שאין בו בל תבשל, יש בו בל תאכל, בשר בחלב שיש בו בל תבשל, דין הוא שיש בו בל תאכל; לא, אם אמרת בפסח, שאיסורו בכל דבר, לכך הוא אסור באכילה, תאמר בבשר בחלב, שאין איסורו בכל דבר, לכך לא יהא אסור באכילה. רבי עקיבא אומר, אינו צריך, אם גיד הנשה, שאין בו בל תבשל, יש בו בל תאכל, בשר בחלב שיש בו בל תבשל, דין הוא שיש בו בל תאכל; לא, אם אמרת בגיד הנשה, שאיסורו קודם מתן תורה, לכך אסור באכילה, תאמר בבשר בחלב שאין איסורו קודם מתן תורה, לכך לא יהא אסור באכילה; הרי נבלה תוכיח, שאין אסורה קודם מתן תורה, והיא אסורה באכילה, [היא תוכיח על בשר בחלב, שאף על פי שאין איסורו קודם למתן תורה, יהיה אסור באכילה]; לא, אם אמרת בנבלה, שהיא מטמאה במשא, [לפיכך אסורה באכילה], תאמר בבשר בחלב שאינו מטמא במשא, [לפיכך לא יהיה אסור באכילה, והרי] חלב ודם יוכיחו, שאין מטמאין במשא, ואסורין באכילה, הם יוכיחו על בשר בחלב, אף על פי שאין מטמא במשא, יהא אסור באכילה; לא, אם אמרת בחלב ודם, שחייבין עליהם כרת, [לפיכך אסורין באכילה], תאמר בבשר בחלב, שאין חייבין עליהן כרת, [לפיכך לא יהיה אסור באכילה], תלמוד לומר לא תאכלנו, [שוב עוד ת"ל לא תאכלנו]. להביא בשר בחלב שאסור באכילה. איסי אומר לא תאכל הנפש עם הבשר, להביא בשר בחלב שאסור באכילה. איסי בן גוריא אומר, נאמר כאן קדושה, ונאמר להלן קדושה, מה להלן אסור באכילה, אף כאן אסור באכילה. אין לי אלא אסור באכילה, אסור בהנאה מנין, אמרת קל וחומר, ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה, אסורה באכילה ובהנאה, בשר בחלב שנעבדה בו עבירה, אינו דין שיהא אסור באכילה ובהנאה; לא, אם אמרת בערלה שלא היתה לה שעת היתר, לפיכך אסורה בהנאה, תאמר בבשר בחלב שהיתה לו שעת היתר, [לפיכך לא יהיה אסור בהנאה] הרי חמץ בפסח יוכיח, שהיתה לו שעת היתר ואסור בהנאה [הוא יוכיח על בשר בחלב שאע"פ שהיתה לו שעת התר יהא אסור בהנאה]; לא, אם אמרת בחמץ בפסח שחייבין עליו כרת תאמר בבשר בחלב שאין חייבין עליו כרת, כלאי הכרם יוכיחו שאין חייבין עליהן כרת ואסורין בהנאה, [הן יוכיחו על בשר בחלב, שאע"פ שאין חייבין עליו כרת, יהא אסור בהנאה]. - רבי אומר, אומכור לנכרי - לא תבשל גדי, אמרה תורה, כשתמכרנו, לא תבשלנו ותמכרנו, מכאן למדת שאסור בהנאה.

(15) משנת רבי אליעזר פרשה א

משלשים ושלש מדות ההגדה נדרשת בהן. מרבוי, ממיעוט, מרבוי אחר רבוי, ממיעוט אחר מיעוט, מקל וחומר מפורש, מקל וחומר' סתם, מגזירה שוה, מבנין אב, מדרך קצרה, מדבר שהוא שנוי, מסדור שנחלק, מדבר שהוא בא ללמד ונמצא למד, מכלל שאחריו מעשה ואינו אלא פרטו שלראשון, מדבר הנתלה בקטן ממנו להשמיע את האוזן כדרך שהיא שומעת, משני כתובים המכחישין זה את זה עד שיבוא שלישי ויכריע ביניהן, מדבר מיוחד במקומו, מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר, מדבר שני' במקצת ונוהג בכל, מדבר שני' לזה והוא הדין לחבירו, **מדבר שני' לזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחבירו**, מדבר שהוקש לשתי מדות ואתה נותן לו כח היפה שבשתיהן, מדבר שחבירו מוכיח עליו, מדבר שהוא מוכיח לחבירו, מדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו, מדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חבירו, ממשל, מרמז, מכנגד שבו, מלשון גימטריא, [מחילוף האותיות], מלשון נטריקון, ממוקדם ומאוחר שהוא בענין, ממוקדם ומאוחר שהוא בפרשיות.

(16) משנת רבי אליעזר פרשה ב, סעיף כ

מדבר שני' לזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחבירו ואתה נותן לו ענין וענין לחבירו מי שצריך לו אינו ענין לו כיצד. וזאת ליהודה ויאמ' שמע יי קול יהודה. **אם אינו ענין** ליהודה, שהרי כבר נאמ' שמע יי קול יהודה, **תנהו ענין** לשמעון, שהרי שמעון צריך לו ואין יהודה צריך לו. ומנ' אתה יודע. כיון שבירך משה רבינו את ראובן פתח וזאת ליהודה, ובברכה הזאת לשמעון. כיוצ' בד' את' אומ' גם זרע יעק' ודוד אמאס. אם אינו ענין ליעק', שהרי הוא אומ' מקחת מזרעו משלים שלזרע אבר' יצח' ויעק', תנהו ענין לאהרן, ראיה לדבר מקחת מזרעו משלים בני אה' ובני דוד, עליהם הכת' אומ' הלא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר יי בהם וימאסם, אף כאן הוא אומ' גם זרע יעק' ודוד אמאס.

(17) דברים לג, ו-ז

וְזֹאת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאַל־עֲמוֹ תִּבְיֹאֲנוּ יְדֵיו רַב לֹא יַעֲזֹר מִצְרֵיו תַּהֲיֶה: יְהִי רָאוּבֵן וְאַל־יָמֹות יְהִי מִתִּי מִסֵּפֶר:

(18) ירמיהו לג, כג-כו

וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: הֲלוֹא רָאִיתָ מִה־הָעַם הַזֶּה דִּבְרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר ה' בָּהֶם וַיִּמָּאֶס וְאַתָּה עָמִי יִנְאַצֵּן מִהָיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם: כֹּה אָמַר ה' אֱסֹלָא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְיָלֵה חֻקֹּת שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׁמַתִּי: גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אִמָּאס מִקַּחַת מִזְרַעוּ מִשְׁלִים אֶל־זֶרַע אֲבֹתָם יִשְׁחַק וַיַּעֲקֹב כִּי־אֲשׁוּב אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם וְרַחֲמָתִים:

(19) דברים יב, ב

אֲבָד תִּאֲבֹדוּן אֶת־כָּל־הַמִּקְוֹת אֲשֶׁר עֲבַדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אִתָּם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הַהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן:

(20) עבודה זרה נא ע"ב – נב ע"א

אמר מר בכלים שנשתמשו בהן לעבודה זרה הכתוב מדבר
הא מקומות כתיב **אם אינו ענין** למקומות דלא מיתסרי דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם **תנהו ענין** לכלים

(21) בבא מציעא ס"ב – סא ע"א

תנו רבנן את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף וריבית באוכל
 נשך באוכל מנין תלמוד לומר נשך אוכל ריבית בכסף מנין תלמוד לומר נשך כסף
אם אינו ענין לנשך כסף שהרי כבר נאמר לא תשיך לאחיך **תניהו ענין** לריבית כסף.

(22) ספרא שמיני פרשה ב

הין אם החמיר בתרומה באיסור חמור נחמיר בבהמה באיסור הקל, ת"ל גמל גמל שני פעמים
אם אינו ענין לבשרה **תניהו ענין** לחלבה.

(23) זבחים כה ע"א

אמר רב יהודה אמר רב השוחט צריך שיקבל את כל דמו של פר שנאמר ואת כל דם הפר ישפך והא בשיריים כתיב.
אם אינו ענין לשיריים דהא ליתיה לכוליה דם **תניהו ענין** בקבלה.

(24) ספרא ברייתא דרבי ישמעאל

רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת

- (1) מקל וחומר,
- (2) מגזרה שוה,
- (3) מבנין אב מכתוב אחד,
- (4) מבנין אב משני כתובים,
- (5) מכלל ופרט מפרט וכלל,
- (6) מכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט,
- (7) מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל.
- (8) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא,
- (9) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ליטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר,
- (10) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ליטעון טען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר
- (11) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש, אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש,
- (12) דבר הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו
- (13) וכן שני כתובין המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם.